



NÁZEV ŠKOLY:	GYMNÁZIUM JOSEFA JUNGMANNA LITOMĚŘICE, Svojsíkova 1, příspěvková organizace
ČÍSLO PROJEKTU:	CZ.1.07/1.5.00/34.1082
NÁZEV MATERIÁLU:	VY_32_INOVACE_4B_07_Britský empirismus
TÉMA SADY:	Filozofie, religionistika, náboženství
ROČNÍK:	4. ročník, oktáva
DATUM VZNIKU:	Červen 2013
AUTOŘI:	Luboš Nergl, Andrea Skokanová



evropský
sociální
fond v ČR



EVROPSKÁ UNIE



MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY



OP Vzdělávání
pro konkurenceschopnost

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Britský empirismus

Anotace:

Výukový materiál je určen pro předmět základy společenských věd ve 4. ročníku.

Materiál obsahuje texty z učebnic určených převážně pro výuku na vysokých školách, jen výjimečně obsahuje jiné texty. Texty nemohou nahradit soustavný výklad dané problematiky, jejich funkce je motivační k dalšímu studiu zejména uvedených titulů. Zároveň je úloha textů inspirativní k frontálním diskusím a skupinovým debatám. Výše zmíněné inspiraci slouží otázky a úkoly.

Žáci si mohou texty vytisknout, stáhnout do mobilu či tabletu, mohou si je převést do otevřeného formátu, opatřit poznámkami, napsat odpovědi. Rovněž během vyučovací hodiny lze texty promítnout dataprojektorem na plátno.

Časová náročnost: 2 vyučovací hodiny týdně.

Přístup k internetu není bezpodmínečně nutný, jen některé úkoly odkazují na elektronické zdroje.

Francis Bacon: Nové organon

/38/ Idoly a nesprávné pojmy, které se již zmocnily lidského rozumu a jsou již hluboce zakořeněny, nejen že zaujímají mysl lidí natolik, že tam pravda těžko proniká, nýbrž i tehdy, když je jí zjednan a povolen přístup, objevují se opět při obnově věd a ztěžují tu práci, ledaže by se lidé, byvše už napřed varováni, proti nim pokud možno obrnili.

/39/ Idolů pak, které se zmocnily lidských myslí, jsou čtyři druhy: Abych si usnadnil výklad, označil jsem je názvy. První druhy idolů jsem nyzval idoly rodu, druhý pak idoly jeskyně, třetí idoly tržiště a čtvrtý idoly divadla.

/40/ Jistě vhodný prostředek k tomu, jak se uchránit idolů a jak je odstranit, je vytváření pojmů a obecných tvrzení pomocí indukce. Velmi užitečný však bude i jejich popis. Nauka o idolech se má totiž k výkladu přírody tak, jako se má nauka o sofistických důkazech k běžné logice.

/41/ Idoly rodu mají svůj základ v samé lidské přirozenosti a v samém lidském rodu či pokolení. Tvrzení, že lidské smysly jsou mírou věcí, je vlastně nesprávné. Právě naopak, jak všechny smyslové vjemy, tak i to, co je v mysli, je ve vztahu k člověku, a nikoli k vesmíru. Lidský rozum je jako nerovné zrcadlo, jež, přijímajíc paprsky věcí, směšuje svoji přirozenost s přirozeností věci a tím ji pokrývá a porušuje.

/42/ Idoly jeskyně jsou idoly člověka jakožto jedince. Neboť každý jedinec má (kromě omylů, jež jsou vlastní přirozeností člověka jako druhu) svoji jakousi individuální jeskyni či doupeň. Tato jeskyně láme a zkresluje světlo přírody, a to jednak proto, že každému je vlastní určitá zvláštní přirozenost, jednak proto, že se mu dostalo odlišné výchovy a stýkal se s jinými lidmi. Také proto, že četl jen určité knihy a měl v úctě rozmanité autory a obdivoval se jim, dále proto, že jeho dojmy byly odlišné, podle toho, zda se naskytly duši předpojaté a plné předsudků, anebo duši vyrovnané a klidné, anebo pro jiné věci tohoto druhu. Takže vlastně lidský duch (tak jak je uspořádán v jednotlivých lidech) je velmi proměnlivý, naprosto zmatený a jaksi náhodný. Správně to formuluje Hérakleitos, když říká, že lidé hledají vědění ve svých malých světech, a nikoli ve světě velkém čili obecném.

/43/ Jsou však také idoly, jež vznikly ze vzájemného styku a společenského života života lidského rodu, ty pak nazýváme idoly tržiště proto, že vznikly vzájemným dohadováním ve společenství. Lidé se totiž dorozumívají řečí; slova jsou pak určována obecným chápáním. Špatný a nevhodný výběr slov kupodivu značně překáží rozumu. Nenapraví to ani definice, ani nějaké vysvětlování, jak se učenci obvykle ohrazují a brání. Slova prostě rozum znásilňují a všechno uvádějí ve zmatek a lidi svádějí k nespočetným a zbytečným sporům a myšlenkám.

Ubaldo Nicola: Obrazové dějiny filozofie

Základní myšlenkou, která charakterizovala **anglický empirismus**, bylo odmítnutí předpokladu, že existují vrozené ideje, jež předcházejí zkušenosti. Jak tvrdil **John Locke** (1688; česky Esej o lidském rozumu, 1984), mysl je v okamžiku narození zcela prázdná: „Zpočátku je duch jako bílý list papíru, prostý všech písmen (tabula rasa), bez jakékoli ideje.“ Během celého života bude moci lidská mysl obsahovat jen to, co se do ní otiskne zvenčí, v dvojí podobě: jako **vjemy**, které

pocházejí z vnějšího světa a **pocity**, které pramení z vnitřního života (cítit se šťasten, uražen a podobně).

Podle Locka lze nesprávnost opačné teorie (teorie o přítomnosti vrozených idejí, zastávaná **Descartem** a dalšími racionalisty) dokázat dokonce experimentálním způsobem: na světě totiž neexistuje ani jedna idea, na níž by se všichni všude shodli, a dokonce pokud jde o logické a matematické pojmy (princip vyloučení třetího), pouhé pozorování dítěte (či blázna) prokáže, že bez zkušenosti či nezbytného vzdělání se žádná idea nemůže vyvinout.

John Locke: Esej o lidském rozumu

1. Idea je předmětem myšlení. Protože každý člověk si uvědomuje, že myslí a že to, čím se zabývá jeho mysl při myšlení, jsou ideje, které jsou v ní, není pochyb, že lidé mají v mysli rozličné ideje - například ty, které se vyjadřují slovy bělost, tvrdost, sladkost, myšlení, pohyb, člověk, slon, armáda, opilost a jiné. Potom bychom měli zkoumat především to, jak se k nim člověk dostává.

Vím, že existuje všeobecně uznávané učení, podle kterého lidé mají vrozené ideje a prvotní znaky vtištěné do mysli od samého počátku. Tento názor jsem už podrobněji rozebral a předpokládám, že to, co jsem řekl v předešlé knize, se mnohem ochotněji přijme, ukážu-li, odkud získává rozum všechny ideje, které obsahuje; jakým způsobem a v jaké posloupnosti se dostávají do mysli - přičemž se odvolám na vlastní zkušenosti a pozorování každého z nás.

2. Všechny ideje pocházejí ze smyslového vnímání anebo z reflexe. - Předpokládejme tedy, že mysl je, jak se říká, čistý papír, bez jakýchkoliv znaků, bez jakýchkoliv idejí. Jak se zaplní? Odkud získává obrovskou zásobu, která do něj živá a bezhraničná představivost člověka s téměř nekonečnou pestrostí vepsala? Odkud má veškerý materiál rozumu a poznání? Na to odpovím jedním slovem, ze zkušenosti.

George Berkeley: Pojednání o základech lidského poznání

Říkám-li, že stůl, na kterém píši, existuje, znamená to, že jej vidím a cítím; a kdybych byl mimo svou pracovnu, řekl bych, že existuje, a myslil bych tím, že bych jej mohl vnímat, kdybych byl ve své pracovně, nebo, že nějaký jiný duch jej právě vnímá. Existovala vůně, to znamená, že byla čichána; existoval zvuk, to znamená, že byl slyšen; barva nebo tvar, - byly vnímány zrakem nebo hmatem. Tyto a podobné výrazy mohou chápat jen v tomto smyslu. Zdá se mi totiž naprosto nepochopitelné, co se říká o absolutní existenci nemyslicích věcí bez vztahu k tomu, jsou-li vnímány či ne. Jejich *esse* se rovná *percipi*, a je naprosto vyloučeno, aby měly nějakou existenci mimo mysl nebo mimo myslící věci (bytosti), které je vnímají.

Arno Anzenbacher: Úvod do filozofie

Empirismus uskutečňuje obrat k subjektu jako obrat k smyslové zkušenosti. Zároveň se snaží převést rozum na smyslovost a ukázat smyslové poznání jako jediné

poznání. Stejně jako racionalismus je i empirismus fascinován rozmachem moderních přírodních věd. Jeho nadšení se týká především jejich experimentální, empirické a syntetické povahy, zatímco racionalismus obdivuje především jejich povahu logicko - matematickou.

To, co je typické pro empiristickou pozici, ukážeme na několika základních myšlenkách D. Huma. Hume se ptá, jak vznikají obsahy našeho vědomí. On sám je přesvědčen, že všechny obsahy vědomí jsou vposledku smyslové vjemy (perceptions). Ale existují dvě třídy percepce (perceptions):

- Imprese (dojmy, impressions) jsou živé, aktuální smyslové počítky, které máme, když slyšíme, vidíme, cítíme, milujeme, nenávidíme, žádáme atd.
- Představy (ideas) jsou buď jednoduché nebo složené
 - a) Jednoduché představy vznikají reflexí týkající se impresí, a proto jsou to slabší kopie impresí
 - b) Složené představy vznikají spojováním jednoduchých představ asociací. K asociacím dochází mechanicky na základě podobnosti, časové a prostorové souměrnosti nebo na základě vztahu příčiny a účinku (asociační zákony).

Souhrn obsahů vědomí tedy vzniká výlučně z aktuálních smyslových počítků, jejich zobrazení a asociačních zákonů. Duchový rozum, odlišný od smyslovosti, neexistuje. - Z toho pro Huma vyplývají dva důsledky:

- Věci, substance jsou jen sledy percepce ve smyslovém vědomí.
- Já je pouze svazek (smyslových) percepce.

Hume je zároveň skeptik. Prostor, v němž je možná věda, pokládá za velmi malý. Zahrnuje na jedné straně zkoumání vztahů mezi představami (relations of ideas) v rámci čistě myšlenkové činnosti (formální vědy), na druhé straně zkoumání vztahů mezi fakty (relations of matters of fact), což je tématem přírodních věd. Pro filozofii už v podstatě nezůstává místo. Hume ji pokládá za zbytečnou potud, že člověk sám od sebe rozvíjí jakýsi přirozený instinkt, zvykovou víru, která se v praxi dobře osvědčuje. Tak člověk věří v existenci substancí, v duši (Já) a v Boha. Vědecky nelze takovou víru obhájit. Hume proto svým čtenářům doporučuje, aby při četbě jeho knihy postupovali takto:

*Obsahuje zkoumání týkající se velikosti a čísla z čistého myšlení (tj. z geometrie a matematiky)? Nikoliv. Obsahuje zkoumání týkající se faktů a existence a vycházející ze zkušenosti? Nikoliv. Nuže, hod'te ji do ohně; protože může obsahovat jen duchaplné hříčky a šalby. (Závěr **Zkoumání lidského rozumu**).*

David Hume: Zkoumání lidského rozumu

Ve skutečnosti však neexistuje hmota, která by svými smyslovými vlastnostmi prozrazovala nějakou moc nebo sílu nebo nás opravňovala k myšlení, že může dát vznik nějaké věci nebo je doprovázena jinou věcí, kterou bychom mohli nazvat jejím účinkem. Soudržnost, rozpínavost, pohyb jsou vlastnosti samy o sobě úplné a neukazují k žádnému ději, který by z nich mohl plynout. Tvářnost vesmíru se neustále mění a jeden přemět následuje za druhým v neustálém sledu, ale moc síly, která pohání celý ten stroj, je nám naprosto skryta a v žádné smyslové vlastnosti hmoty se

nám neukazuje. Víme, že teplo je stálým průvodcem plamene, ale jaké je mezi nimi spojení, to nedovedeme ani poznat, ani si představit. Je tedy nemožné, aby se idea síly dala odvodit od pozorování těles v jednotlivých případech jejich působení, protože žádné těleso neukazuje sílu, která by mohla být předlohou této ideje (představy).

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Vysvětlete, proč Bacon používá pojem *idoly* pro různá zkreslení a omyly v procesu lidského poznávání. Jednotlivé idoly vysvětlete vlastními slovy.
2. Najděte v Lockově textu pasáž vysvětlující stav subjektu v okamžiku jeho narození. Je subjekt vrozeně něčím naplněn či vybaven?
3. Je Locke anticipátorem pedagogického pesimismu, či optimismu? Proč?
4. Na příkladu textu od Berkeleyho vysvětlete, co znamenají pojmy subjektivní idealismus a solipsismus.
5. Objasněte, zda David Hume je (tak jako Berkeley) subjektivní idealista. Čím je podle Huma tvořeno lidské Já (subjekt)?
6. Anzenbacher o Humovi píše, že je skeptik. Doložte to přímo na Humově textu. Zjistěte (např. v elektronických zdrojích) zda v tomto kontextu odpovídá pojmu skeptik termín agnostik (zda jde o synonymní pojmenování).

Zdroje:

ANZENBACHER, A. *Úvod do filozofie*. 2. vyd. Praha: SPN, 1991, ISBN 80-04-26038-1, str. 136

BLECHA, I. *Filosofická čítanka*. 1. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002, ISBN 80-7182-112-8, str. 172

HALADA, J., GEUSS, A. *Čítanka z dějin filozofie*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 1978, ISBN nevedeno, str. 143, 177, 184

NICOLA, U. *Obrazové dějiny filozofie*. 1. vyd. Praha: Euromedia Group, 2006, ISBN 80-242-1578-0, str. 324